

Kuşadası İlçesi ve Samsun (Mykale) Dağı Yüzey Araştırması Projesi: 2021 Yılı Çalışmaları

*The Survey Project of Kuşadası District and Samsun (Mycale) Mount:
2021 Campaign*

Aydın ERÖN*

Öz

Samsun (Mykale) Dağı, Batı Anadolu coğrafyasının önemli yükseltileri arasında yer almaktadır. Günümüzde Kuşadası ve Söke ilçe sınırları içerisinde yer alan 1237 m yüksekliğe sahip olan dağ kütlesi aynı zamanda Dilek Yarımadası olarak da adlandırılmaktadır. Samsun (Mykale) Dağı ve Kuşadası ilçe sınırları içerisinde yer alan arkeolojik kalıntı ve buluntuların tespit edilmesi amacıyla 2020 yılında bölgede bir yüzey araştırması çalışmasına başlanılmıştır. Araştırmanın ikinci sezonunda Kuşadası ilçe merkezi sınırları içerisinde kalan arazinin incelenmesine ağırlık verilmiştir. Çalışmalar sonucunda bölge tarihi açısından çok önemli tespitlere ulaşılmıştır. Yılanlı Burnu Mevkii'ndeki yerleşimin bir höyük mantığıyla kurulduğu anlaşılmıştır. Söz konusu alanda Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlendirilen seramik parçaları bulunmuştur. Kirazlı Mahallesi sınırları içerisindeki Çataltaş Mevkii'nde de Kalkolitik Çağ'a tarihlendirilen parçalar ile karşılaşmıştır. Yine Kirazlı Mahallesi yakınlarındaki Kırkayak Merdiven Tepesi'nde de önemli sonuçlara ulaşılmıştır. Kırkayak Merdiven Tepesi'nin genel olarak Hellenistik Dönem'e ait bir garnizon olduğu kabul edilegelmiştir. Fakat yeni buluntular alanın Son Tunç Çağı'ndan itibaren iskân gördüğünü kanıtlar niteliktedir. Söz konusu alan MÖ 1. binyılda aynı zamanda açık hava kutsal alanı olarak da kullanılmıştır. Samsun (Mykale) Dağı'nın güneyinde ise çalışmalara Atburgazı Lamba Tepe ve Thebai'de ağırlık verilmiştir. Atburgazı Lamba Tepe Mevkii'ndeki incelemelerde MÖ 2. binyıla tarihlendirilen seramik parçalarına rastlanılmıştır. Söz konusu alanda 2. binyılın varlığı bilinmemektedir. Thebai araştırmalarında ise yerleşimin bilinenenden daha geniş bir alanı kapladığı tespit edilmiştir. Yine arazide tarım terasları bulunmuştur. Yerleşimin buluntuları genel olarak değerlendirildiğinde tarım ve hayvancılıkla (özellikle balıkçılık ve arıcılık) geçinen bir kent olduğu anlaşılmaktadır. Thebai buluntu ve kalıntıları bu tarz yerleşim modellerini anlamamız açısından oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Kuşadası, Mykale Dağı, Erken İskân, Açık Hava Kutsal Alanı, Kar Tipi Yerleşim.

Abstract

Mount Samsun (Mykale), is among the important heights in the geography of western Anatolia. This 1237 m of mountain mass which is located within the boundaries of modern districts of Kuşadası and Söke, also forms the Dilek peninsula. A survey study was started in the region in 2020 in order to determine the archaeological remains and finds located within the borders of Samsun (Mykale) Mount and Kuşadası district. In the second season of the research, the focus was on examining the land within the boundaries of Kuşadası district center. As a result of the studies, very important findings have been reached in terms of the history of the region. It is understood that the settlement at Yılanlıburnu was established with the logic of a mound. Ceramic fragments dated to the Late Chalcolithic Age were found in the area in question. Sherds dated to the Chalcolithic Age were also encountered in Çataltaş Mevkii within the borders of Kirazlı District. Again, important results were achieved on the Kırkayak Merdiven Hill near the Kirazlı neighbourhood. So far, Kırkayak Merdiven Hill had been considered as a Hellenistic garrison. However, new finds prove that the area has been inhabited since the Late Bronze Age. The area in question was also used as an open-air sanctuary in the 1st millennium BC. In the south of the Mount Samsun (Mykale), the work was focused on Atburgazı Lamba Tepe and Thebai. During the surveyings at Atburgazı Lamba Tepe precinct, sherds of pottery dated to the 2nd millennium BC were found. The existence of the 2nd millennium BC remains in this area is not known. Within the scope of the

* Doç. Dr., Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Arkeoloji Bölümü, Aydın. ● 0000-0003-1611-2296 | aeron@adu.edu.tr

researches in Thebai, it has been established that the settlement covers a larger area than is known. Agricultural terraces were also found in the field. When the finds of the settlement are evaluated in general, it is understood that it is a city that makes a living from agriculture and animal husbandry (especially fishing and beekeeping). Thebai finds and ruins are very important for our understanding of such settlement models.

Keywords: Kuşadası, Mount Mykale, Early Settlement, Open-Air Sanctuary, Karian Type of Settlement.

Giriş

Samsun (Mykale) Dağı, Batı Anadolu coğrafyasının önemli yükseltileri arasında yer almaktadır. Günümüzde Kuşadası ve Söke ilçe sınırları içerisinde yer alan 1237 m yüksekliğe sahip olan dağ kütleleri aynı zamanda Dilek Yarımadası¹ olarak da adlandırılmaktadır. Söz konusu arazi ve çevresinin Antik Dönem'den itibaren iskân için tercih edildiği bilinmektedir. Samsun (Mykale) Dağı ve Kuşadası ilçe sınırları içerisinde yer alan arkeolojik kalıntı ve buluntuların tespit edilmesi amacıyla 2020 yılında bölgede bir yüzey araştırması çalışmasına başlanılmıştır². 2020 yılı çalışmaları sırasında Samsun (Mykale) Dağı'nın güney, doğu ve zirve bölümleri incelenmiştir. Yüzey araştırması projesinin ikinci sezonu ise 2 Ağustos-1 Ekim 2021 tarihleri arasında gerçekleştirilmiştir³.

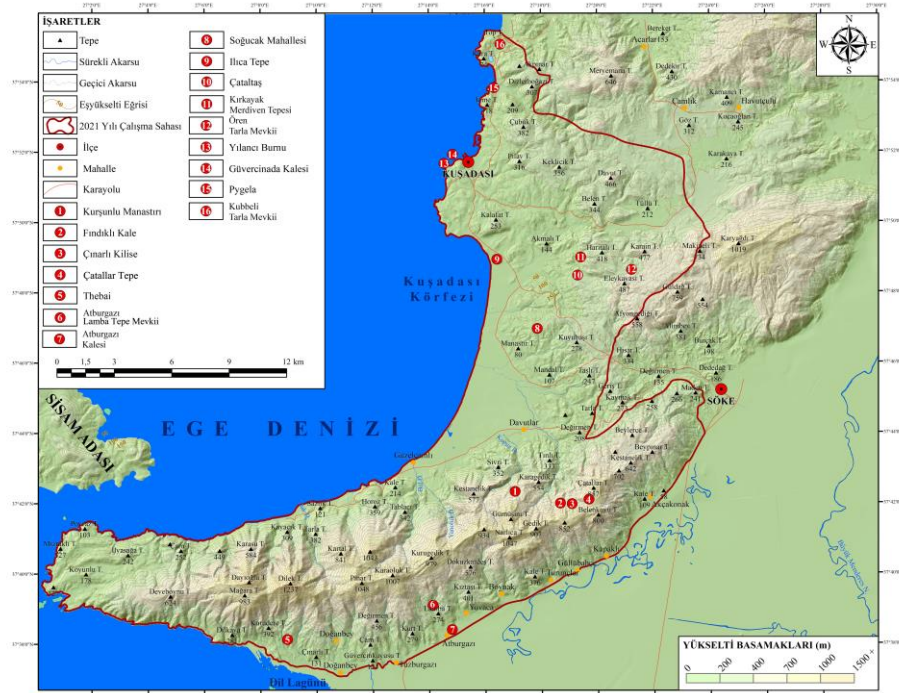

Fig. 1. 2020 ve 2021 Yıllarında İncelenen Alanları Gösteren Harita

¹ Dilek Yarımadası ve çevresi Batı Anadolu coğrafyasının en özel alanlarından bir tanesidir. 1966 yılında Milli Park olarak ilan edilmiş olan arazi bir botanik bahçesi görünümündedir. Milli Park içerisinde çok sayıda yırtıcı kuş ve vahşi hayvan yaşamını sürdürmektedir. Dilek Yarımadası konusunda ayrıntılı bilgi almak için bkz; <http://www.dilekyarimadası.gov.tr/>

² Erön v.d. 2022, 211-228.

³ Yüzey araştırması çalışmasına T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı temsilcisi olarak Ayasofya Müzesi Müdürlüğü Uzmanı Kenan GÖRENDAGLI görevlendirilmiştir. İkinci sezon çalışmalarında Prof. Dr. Suat ATEŞLİER, Doç. Dr. Emre ERDAN, Doç. Dr. Murat ÇEKİLMEZ, Doç. Dr. Barış SEMİZ, Dr. Öğr. Üyesi M. Eda ARMAĞAN, Dr. Öğr. Üyesi Çağlar ÇAKIR, Araş. Gör. Ömer GÜNGÖRMÜŞ, Sanat Tarihçi Dr. Nergis ATAÇ, Arkeolog (M.A.) Merve S. ÇAKAN, Arkeolog (M.A.) Sezen PALAMUTÇU, Arkeolog (M.A.) Aylin KILINÇ, Arkeolog (M.A.) Özgün ÖZ, Arkeolog (M.A.) Kemal ERSAVAŞ, Arkeolog Recep TAŞKIN, Arkeolog Mustafa ÜZÜMCÜ, Arkeolog Selin YENİGELEN, Arkeolog ve Harita ve Kadastro Teknikeri Aytül ÖRGEN, Arkeolog Ercan ÇERÇİOĞLU, Arkeolog Sami ARICI ve Sanat Tarihçi Pınar ERDENK heyet üyesi olarak katılmışlardır. Ayrıca Aydın Adnan Menderes Üniversitesi öğrencileri Aybüke KEMİK, Emre BOSTANCI, Yaren ÜRÜN, Eda KÜÇÜKKAYA ve Şevval DİNÇEL çalışmalarda görev almışlardır. Araştırmada görev alan bütün ekip üyelerine teşekkürü bir borç biliriz.

Yaz aylarında ülkemizin batı ve güney sahil kesimlerinde ne yazık ki çok sayıda orman yangını çıkmıştır. Aydın Valiliği Dilek Yarımadası Milli Parkı'nı korumak amacıyla ziyarete kapatmıştır. Bu nedenle Milli Park'ın batısında gerçekleştirilmesi planlanan çalışmalar 2022 yılına ertelenmiştir. 2021 yılı çalışmaları ağırlıklı olarak Kuşadası ilçe merkezi sınırları içerisinde ve Samsun Mykale Dağı'nın ziyarete kapatılmayan güney eteklerinde gerçekleştirilmiştir (Fig. 1).

Kuşadası İlçe Merkezi Sınırları İçerisinde Gerçekleştirilen Çalışmalar

Soğucak Mahallesi (Fig. 1, No:8)

2021 yılı çalışmalarına Soğucak Mahallesi'nde başlanılmıştır. Soğucak Mahallesi Kuşadası Körfezi'ne hâkim bir nokta üzerinde yer almaktadır. Mahalle içerisinde yaptığımız incelemeler sırasında çok sayıda mimari yapı parçası tespit edilmiştir (Fig. 2). Parçaların önemli bir bölümü Soğucak Türbesi⁴ yakınlarında koruma altına alınmıştır. Demir bir kafes içerisinde muhafaza edilen parçaların önemli bir bölümü çevreden toplanılarak buraya konulmuştur. Parçaların nerelerden getirildiği belli değildir. Koruma altına alınmış olan parçaların önemli bir bölümünü Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilen mezar taşları oluşturmaktadır. Söz konusu parçaların yanı sıra Antik Dönem'e tarihlendirilen eserler de bulunmaktadır. Özellikle ion kymationu bezemeli bir parça anılmaya değerdir⁵. Ayrıca mahalle içerisinde yapılan incelemeler sırasında çok sayıda yapı parçasına rastlanılmıştır. Mahalle meydanında yer alan bir çeşme oldukça dikkat çekicidir (Fig. 3). Osmanlı Dönemi'ne tarihlendirilen çeşmenin tekne kısmında devşirme malzeme olarak bir lahit kullanılmıştır. Soğucak Mahallesi içerisinde tespit edilen mimari yapı parçalarının önemli bir bölümünün uzun bir zamandır o bölgede olduğu anlaşılmaktadır. Bölgede geçmiş yıllarda incelemeler gerçekleştirmiş olan T. Wiegand⁶ ve J. Keil⁷ gibi araştırmacılar da lahitten bahsetmişlerdir. Soğucak Türbesi çevresinde gerçekleştirilen incelemeler sırasında mahallenin batı eteklerinde Bizans ve Osmanlı dönemlerine tarihlendirebileceğimiz seramik parçaları da bulunmuştur (Fig. 4).

Fig. 2. Soğucak Mahallesi'nde tespit edilen mimari parçalardan örnekler

⁴ Soğucak Türbesi M. Kürüm tarafından genel özellikleri dikkate alınarak 14-15. yüzyıl arasına tarihlendirilmiştir.

⁵ Ion kymationu bezemeli mimari parça genel işçilikleri dikkate alınarak MÖ 350-300 yılları arasına tarihlendirilmiştir.

⁶ Wiegand – Schrader 1904, 490.

⁷ Keil 1908, 153, 161-168. J. Keil bölgede gerçekleştirdiği araştırmalar sırasında Soğucak Mahallesi sınırları içerisinde yer alan parçaları da görmüştür. Kalıntı ve buluntulardan yola çıkarak söz konusu alanın Anaia Antik Kenti olabileceğini iddia etmiştir.

Fig. 3. Soğucak Mahallesi Meydanındaki Çeşmenin Genel Görünüşü

Fig. 4. Soğucak Mahallesi'nin Batı Eteklerinde Bulunan Bizans ve Osmanlı Dönemlerine Tarihlendirilen Seramik Parçalarından Örnekler

Ilıca Tepe (Fig. 1, No:9)

Çalışma sahası içerisindeki önemli arkeolojik alanlardan bir tanesidir. Günümüzde Kuşadası-Davutlar yolunun batısında yer alan arazi 2021 yılı çalışmaları sırasında incelenmiştir (Fig. 5). 540x315 m ölçülerindeki alanın yüksekliği yer yer 50 m'yi bulmaktadır. Ilıca Tepe'nin üzerinde yer alan sur kalıntıları oldukça dikkat çekicidir (Fig. 6). Kiklopik tarzda büyük boyutlu taşlar kullanılarak arazinin çevrelendiği anlaşılmaktadır. Arazinin güney, doğu ve batı yönünde surlar rahatlıkla izlenebilmektedir. Surların inşasında ana kayadan da yararlanılmıştır. Yüzeyle yapılan incelemeler sırasında Ilıca

Tepe'nin zirvesinde iki adet dikdörtgen planlı yapı temel kalıntıları bulunmuştur. M1 ve M2 olarak adlandırılan alanların işlevi konusunda bir şey söylemek oldukça zordur. Ilıca Tepe'nin doğu eteklerinde geç dönem iskanını kanıtlayan yeşil ve kahverengi sırlı seramik parçaları ile çatı kiremidi parçaları saptanmıştır. Söz konusu seramikler form ve bezeme özellikleri dikkate alınarak MS 13. yüzyılın ikinci yarısına tarihlendirilmiştir.

Fig. 5. Ilıca Tepe'nin Genel Görünüşü

Fig. 6. Ilıca Tepe Surlarından Görüntüler

Ilıca Tepe'nin genel konumu ve topografik özellikleri dikkate alındığında stratejik açıdan önemli bir noktada yer aldığı anlaşılmaktadır. Yüzeyde rahatlıkla görülebilen sur kalıntıları da bu durumu kanıtlar niteliktedir. Surlar genel işçilik özellikleri dikkate alınarak MÖ 2. binyıla tarihlendirilmiştir. Ilıca Tepe'nin surları 20. yüzyılın başında bölgeyi dolaşmış olan T. Wiegand'ın da ilgisini çekmiştir⁸. Ayrıca J. Keil da ilgili yayınında surlardan kısaca bahseder⁹. R. Meriç bölgede gerçekleştirdiği çalışmalar sırasında Ilıca Tepe'yi de incelemiştir. Surların genel işçilik özelliklerinden yola çıkarak MÖ 2. binyıla tarihlenebileceğini ifade eder¹⁰. R. Meriç Ilıca Tepe'nin Arzawa Bölgesi içerisinde bir savunma yapısı olabileceğini ileri sürer.

Kuşadası Körfezi'nin oldukça önemli bir noktasında yer alan kalıntılar bize göre de olasılıkla bir savunma yapısına ait olmalıdır. Kuşadası Körfezi ve çevresinin Son Tunç Çağı'nda Arzawa Konfederasyonu sınırları içerisinde kaldığı bilinmektedir. Hitit kralı II. Murşili (MÖ 1322-1298) tahta geçişinin üçüncü yılında Arzawa Konfederasyonu üzerine bir sefer düzenlemiştir. Söz konusu sefer sırasında Arinnanda Dağı ve çevresine geldiği de bilinmektedir. Günümüzde birçok araştırmacı Arinnanda'nın Samsun (Mykale) Dağı olarak lokalize edilmesi gerektiğini ifade etmektedir¹¹. Ilıcatepe Samsun (Mykale) Dağı'na oldukça yakın bir noktada yer almaktadır. Bu nedenle söz konusu sefer sırasında savunma amacıyla kullanılmış olabileceği düşünülmektedir. Prof. Dr. S. Ateşlier Ilıca Tepe kalıntıları ile yayın çalışmalarına devam etmektedir.

Yılcı Burnu (Fig. 1, No:13)

Yılcı Burnu Mevkii Kuşadası ilçe merkezine yakın bir noktada yer almaktadır. Kuşadası'nın önemli arkeolojik alanlarından bir tanesi olan arazide kurtarma kazılarını saymazsak sistemli bir kazı çalışması yapılmamıştır. Güvercinada Kalesi'nin güneybatısında yer alan yerleşimin lokalizasyonu henüz kesin değildir. Strabon, *Geographika* adlı eserinde Panionion Kutsal Alanı'na değindikten sonra muhtemelen Kuşadası Körfezi içerisinde yer alan Neapolis ve Marathesion yerleşimlerinden bahseder;

“Sonra, önceleri Ephesos'lulara ait olan Neapolis gelir. Şimdi burası Samos'lularındır ve burasını, daha yakın olduğu için Marathesion'la değiştirmişleridir”. (Strab. XIV.1, 20)

Strabon'un söz konusu ifadelerinden yola çıkan araştırmacılardan bazıları Yılcı Burnu Mevkii'ndeki kalıntıların Neapolis'e¹², bazıları ise

⁸ Wiegand – Schrader 1904, 28, Abb. 14.

⁹ Keil 1908, 154.

¹⁰ Meriç 1988, 386.

¹¹ Arinnanda=Samsun Dağı lokalizasyon önerisi için bkz; Ünal 1983, 168, dipnot 27; Starke 1997, 451; Ünal 2017, 23-25; Meriç 2020, 171; Starke 2020, 268.

¹² Umar 2001, 223.

Marathesion'a¹³ ait olabileceğini iddia etmektedirler. Neopolis ve Marathesion kentlerinin lokalizasyonu hala kesin değildir. Yüzey araştırması çalışmalarımızın ana hedeflerinden bir tanesi lokalizasyon sorununu çözmektir. Bu amaçla Yılandıcı Burnu çevresindeki çalışmalara daha fazla önem verilmiştir.

Fig. 7. Yılandıcı Burnu Mevkii'nin Genel Görünüşü

2021 yılı çalışmaları kapsamında Yılandıcı Burnu Mevkii ve çevresi ayrıntılı olarak incelenmiştir (Fig. 7-8). Yerleşimin bir yarımada görünümünde olan ve denize doğru uzanan bölümünde yapılan araştırmalarda özellikle doğu etekte ve zirvede yapı kalıntıları ile karşılaşmıştır. Söz konusu yapı kalıntılarının işçiliği Arkaik Dönem'de inşa edildiklerini düşündürmektedir. Zirvede tespit edilen duvarlar sonraki bir dönemde harçla sıvanarak tekrar kullanılmışlardır. Arazide yapılan incelemeler sırasında Geç Kalkolitik Çağ, Son Tunç Çağı, MÖ 7.-4. yüzyıl ve Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen seramik parçaları bulunmuştur (Fig. 9). Ayrıca aynı alanda Arkaik ve Bizans dönemlerine tarihleyebileceğimiz çatı kiremidi parçaları da saptanmıştır. Yarımada görünümündeki alanda bulunan seramiklerden Geç Kalkolitik Çağ'a tarihlendirilen parçalar, yerleşimdeki iskanın bilinenden çok daha öncesine gittiğini kanıtlaması açısından oldukça önemlidir. Bölgede yüzey araştırma çalışmamıza kadar bulunan en erken seramik Geç Tunç Çağı'na tarihlendirilmiştir. J. Mellaart arazide Myken Seramiği gördüğünü ifade

¹³ Keil 1908,145-149; Büyükkolancı 2001, 99.

etmiştir¹⁴. Fakat C. Özgünel'in söz konusu seramiğin Yılanıcı Burnu'ndan olduğuna dair şüpheleri vardır¹⁵.

Fig. 8. Yılanıcı Burnu Mevkii'nin Genel Görünüşü

Fig. 9. Yılanıcı Burnu Kuzey Yamaç Buluntusu Seramiklerden Örnekler

Yılanıcı Burnu Mevkii'ndeki yerleşim yarımadasının doğusuna doğru uzanmaktadır. Günümüzde plaj olarak kullanılan bölümde yapılan incelemeler sırasında sahil kenarına yakın toprak kesitlerinde çok sayıda seramik parçası tespit edilmiştir. Seramik parçalarının önemli bir bölümü Roma Dönemi'ne tarihlendirilmiştir. Söz konusu toprak kesitlerinde az sayıda MÖ 6.-4. yüzyıl arasına tarihlendirebileceğimiz seramik parçaları da bulunmaktadır. Yine yarımadanın güneybatısında yapılan incelemeler

¹⁴ Mellaart 1968, 188.

¹⁵ Özgünel 1983, 728-729, dn. 210.

sırasında çok sayıda seramik parçası ile karşılaşmıştır. MÖ 6.-5. yüzyıl, Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlendirilen buluntuların önemli bir bölümünü yine Roma Dönemi seramikleri oluşturmaktadır (Fig. 10). Hellenistik Dönem'den başlayarak iskanın yarımadanın doğusuna doğru kaydığı anlaşılmaktadır. Yerleşimin doğu yönündeki sınırını tespit etmek amacıyla çalışmalar Sevda Tepesi'ne kaydırılmıştır. Söz konusu alanda az sayıda Bizans Dönemi'ne tarihlendirilen seramik, çatı kiremidi ve cam bilezik parçalarına rastlanılmıştır.

Fig. 10. Yılanıcı Burnu'nun Güneydoğusunda Bulunan Seramiklerden Örnekler

Yılanıcı Burnu Mevkii'nde 2021 yılında gerçekleştirilen çalışmalar ışığında alanın Geç Kalkolitik Çağ'dan başlayarak Bizans Dönemi'ne kadar iskân gördüğü anlaşılmaktadır. Kuşadası Körfezi kıyısında erken dönemden itibaren iskân gören bir yerleşimin daha tespit edilmiş olması oldukça önemlidir¹⁶.

Güvercinada Kalesi (Fig. 1, No:14)

Kuşadası Körfezi içerisindeki önemli sit alanlarından bir tanesidir. Yılanıcı Burnu Mevkii'nin kuzeydoğusunda yer almaktadır. Güvercinada Kalesi yapay bir yol ile sonradan ana karaya bağlanan bir ada üzerinde yer almaktadır¹⁷ (Fig. 11-12). Kalenin ilk yapılış tarihi hala tartışmalıdır. E. Tok duvar işçiliğinden yola çıkarak kalenin ilk evresinin 17. yüzyıla tarihlenebileceğini ifade etmektedir. Kalenin kuzey kule duvarında yapının etrafını çevreleyen surların inşasıyla ilgili bir kitabe bulunmaktadır. 1826 yılına tarihlenen kitabede surların inşası için Yılanıcı Burnu'ndan taşlar getirildiği ifade edilmektedir¹⁸. Bu bilgi oldukça önemlidir.

¹⁶ Arkeolog Mustafa ÜZÜMCÜ tarafından Yılanıcı Burnu Mevkii'ndeki yerleşimin kimliği, iskan dönemleri ve buluntuları konusunda bir yüksek lisans tez çalışmasına başlanılmıştır.

¹⁷ Güvercinada Kalesi için bkz; Mercangöz 2001, 150-152; Tok 2014, 85-107; Sağlam 2022, 454-455.

¹⁸ Özkan 2001, 171.

Fig. 11. Güvercinada Kalesi'nin Genel Görünüşü

Fig. 12. Güvercinada Kalesi'nin Genel Görünüşü. Fotoğraf: Ümit SARIN

2021 çalışmaları sırasında kalenin kurulu olduğu ada ve çevresi detaylı olarak araştırılmıştır. Güvercinada'nın surlarında ve kalenin duvarlarında devşirme olarak kullanılmış çok sayıda mimari yapı parçası tespit edilmiştir (Fig. 13). Ada üzerinde yapılan incelemelerde bir adet geç döneme tarihleyebileceğimiz sırlı seramik parçası bulunmuştur.

Fig. 13. Güvercinada Kalesi'nin İnşasında Kullanılan Devşirme Parçalardan Örnekler

Pygela (Fig. 1, No:15)

Pygela, Kuşadası'nın kuzeyinde Kuştur Mevkii olarak adlandırılan alanda yer almaktadır. Kalıntılarının önemli bir bölümü günümüzde Kuştur Tatil Köyü'nün altında kalmaktadır. Pygela'nın uzunca bir süre Yılcı Burnu Mevkii'nde olduğu sanılmıştır¹⁹. Fakat 1974-1978 yıllarında H. Gürçay başkanlığındaki bir ekip tarafından Kuştur Mevkii'nde gerçekleştirilen kazı çalışmaları sonucunda ortaya çıkarılan buluntu ve kalıntılar ışığında yerleşimin söz konusu lokalizasyonda olduğu kabul edilmiştir²⁰. Alanda gerçekleştirilen ilk kazı çalışmaları sonuçlarına göre yerleşimdeki iskanın Erken Tunç Çağı'na kadar uzandığı anlaşılmaktadır²¹. Pygela'dan antik metinlerde bahsedilmektedir. Yerleşim Ksenophon'un Hellenika adlı eserinde

¹⁹ Özgünel 1983, 728, dipnot 210.

²⁰ Erdemgil 2001, 93.

²¹ Erdemgil 2001, 93.

karşımıza çıkar. Ksenophon Thrasylos'un Asya hareketini anlattığı bölüm içerisinde Pygela kentine değinmiştir;

“Burada üç gün kaldıktan sonra Pygela'ya hareket etti; ülkeyi talan etti; kenti kuşatma altına aldı; Pygela'nın yardımına gelen bir miktar Miletoslu şurada burada rastladıkları hafif donatımlı Atinalı askerleri önlerine kattılar; bunun üzerine peltastlarla iki hoplit bölüğü hafif piyadenin yardımına koşarak Miletosluların hemen hepsini öldürdüler, aşağı yukarı iki yüz kalkan ele geçirip bir zafer anıtı diktiler” (Xen. Hell. 1 II, 2-3).

Bölge coğrafyası hakkında en ayrıntılı bilgileri Strabon'dan öğreniyoruz. Strabon Pygela'yı küçük bir yerleşim yeri olarak nitelendirmiştir. Pygela konusunda bölge coğrafyasındaki diğer yerleşimlere kıyasla daha ayrıntılı bilgiler vermiştir;

“Buradan sonra Agamemnon tarafından kurulan ve askerlerinin bir kısmı tarafından iskan edilen ve içinde Artemis Munykhia tapınağı bulunan küçük Pygela Kasabası gelir. Kaba etlerine arz olan bir hastalıktan ötürü Agamemnon'un askerlerinin bir kısmının burada kalmasından dolayı bu uygun isim buraya verilmiştir” (Strab. XIV.1, 20).

Pygela kentinin mevcut kalıntıları incelendiğinde yerleşimin çok büyük bir alanı kaplamadığı anlaşılmaktadır. Yerleşim bir höyük niteliğinde kurulduktan sonra bir liman kenti mantığıyla kuzeye doğru genişletilmiş olmalıdır (Fig. 14-15). Kentteki erken dönem buluntuları yerleşimin güneyinde yer alan höyük olarak adlandırabileceğimiz alan üzerinde karşımıza çıkar. Roma ve Bizans dönemlerinde kentin limanın doğusunda yer alan alana doğru kaydığı buluntu ve kalıntılardan anlaşılmaktadır. 2021 yılı yüzey araştırması çalışmalarının ağırlık noktalarından bir tanesini Pygela kenti oluşturmaktadır.

Kuştur Tatil Köyü içerisinde ve çevresinde yapılan incelemeler sırasında çok sayıda mimari kalıntı belgelenmiştir. Kuştur Tatil Köyü'nün günümüzde kullanmadığı arazide yapılan incelemeler sonucunda iskanın bu bölümde yoğunlaştığı anlaşılmıştır. Kentin erken dönem yerleşim alanı olarak tanımlayabileceğimiz arazi yüzeyinde çok sayıda yapı kalıntısının izleri mevcuttur. H. Gürçay başkanlığında 1974-1978 yılları arasında kazısı yapılmış olan bölümlerin önemli bir kısmının toprak ve bitki örtüsü altında kaldığı tespit edilmiştir.

Fig. 14. Pygela Antik Kenti'nin Kurulu Olduğu Arazinin Genel Gornş

Fig. 15. Pygela Antik Kenti'nin Kurulu Olduğu Arazi ve Limandan Gorntler

Höyük alanının batı eteğinde Hellenistik Dönem'e tarihlendirilen oldukça iyi durumda korunmuş bir tümülüs kalıntısı bulunmaktadır (Fig. 16). "Kuştur Tümülüsü²²" olarak adlandırılan yapının bosajlı çevre duvarları oldukça dikkat çekicidir (Fig. 17). Dromos ve mezar odasının duvar işçiliği de oldukça kalitelidir. Tümülüs ve çevresinin geç dönemlerde iskân için tercih edildiği anlaşılmaktadır. Yapının üzerinde ve çevresinde tespit edilen harçlı duvar kalıntıları bu durumu kanıtlamaktadır. Kuştur Tümülüsü'nde ayrıntılı fotoğraflama ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır²³. Höyüğün Hellenistik ve Roma dönemlerinde bir nekropol alanı olarak kullanıldığı anlaşılmaktadır. Höyüğün kuzey eteğinde Roma Dönemi'ne tarihlendirebileceğimiz ana kayaya oyulmuş bir oda mezar kalıntısı bulunmaktadır²⁴. Söz konusu alanda da gerekli belgeleme çalışmaları yapılmıştır.

Fig. 16. Kuştur Tümülüsü'nün Havadan Genel Görünüşü

Çalışmalar daha sonra höyüğün kuzeyinde kalan ve günümüzde Kuştur Plajı olarak adlandırılan alana kaydırılmıştır. Söz konusu alanda "Roma Villası" olarak adlandırılan yapıda gerekli fotoğraf ve belgeleme çalışmaları yapılmıştır. Yapının mevcut kalıntılarının bir bölümü günümüzde denizin içerisinde kalmıştır. Kuştur Tatil Köyü'nün içerisinde yapılan incelemelerde ise çok sayıda mimari yapı parçası tespit edilmiştir. Mimari yapı parçalarının

²² Kuştur Tümülüsü konusunda daha önce yapılmış olan yayın için bkz; Varkıvaç 1999, 102-114.

²³ Arkeolog Recep TAŞKIN Kuştur Tümülüsü'nü yüksek lisans tez çalışması kapsamında incelemektedir.

²⁴ Ana kayaya oyulmuş mezar konusunda daha önceden yapılmış yayın için bkz; Keil 1908, 142, Fig. 95.

önemli bir bölümü Roma ve Bizans dönemlerine tarihlendirilmiştir. Buluntular yerleşimdeki iskanın geç dönemde bu bölüme kaydığını kanıtlar niteliktedir. Yine aynı alan içerisinde kalan ve günümüzde koruma altına alınmış olan küçük bir şapelin kalıntıları da bu duruma güzel bir kanıttır.

Pygela Antik Kenti'nin kurulu olduğu arazi ve kalıntılar incelendiğinde yerleşimin bir liman kenti mantığıyla oluşturulduğu anlaşılmaktadır. Yerleşimin kuzeyinde Adagöl civarında yapılan araştırmalarda liman kalıntıları tespit edilmiştir. Ana kayaya oyulmuş mekanların erken dönemlerden başlayarak Bizans Dönemi'ne kadar kullanıldığı anlaşılmaktadır.

Fig. 17. Tümülüs Duvarından Genel ve Detay Görüntüler

Pygela'nın Doğusundaki Suyolu

Kirazlı yakınlarındaki Değirmendere Mevkii'nden başlayarak Ephesos Antik Kenti'ne su sevkiyatı yapmak için inşa edilmiş bir su yolu bulunmaktadır. Söz konusu su yolunun önemli bir bölümü yüzey araştırması sahası içerisinde yer almaktadır. 2021 yılı çalışmaları sırasında Pygela Antik Kenti'nin doğusunda yer alan su yolu üzerinde fotoğraf ve belgeleme

çalışmaları yapılmıştır. Ayrıca söz konusu su yolundan Pygela'ya da bir su kemeri yardımıyla su sevkiyatı yapıldığı anlaşılmaktadır.

Kırkayak Merdiven Tepesi²⁵ (Fig. 1, No:11)

Kırkayak Merdiven Tepesi, Kirazlı Mahallesi'nden Yaylaköy'e bağlanan yolun doğusundaki Sırca Tepe eteklerindeki kayalık alan üzerinde yer almaktadır (Fig. 18). Kuşadası Körfezi'ne hâkim bir noktada yer alan kalıntı ve buluntular bölge tarihi açısından oldukça önemlidir. Oldukça stratejik bir noktada yer alan yerleşim bölgede geçmiş yıllarda incelemeler gerçekleştirmiş olan araştırmacıların da ilgisini çekmiştir. J. Keil²⁶, S. Günel²⁷ ve İ. Gezgin-L. Kutbay²⁸ Kırkayak Merdiven Tepesi'nde incelemelerde bulunmuşlardır. Söz konusu araştırmacıların önemli bir bölümü Kırkayak Merdiven Tepesi kalıntı ve buluntularını Hellenistik, Roma ve Bizans dönemlerine tarihlendirmişlerdir.

Fig. 18. Kırkayak Merdiven Tepesi'nin Genel Görünüşü

2021 yılı yüzey araştırması çalışmaları sırasında arazi ayrıntılı olarak incelenmiştir (Fig. 19). Arazinin genel konumu, buluntu ve kalıntılar göz önüne alındığında Kırkayak Merdiven Tepesi'nin önemli bir yerleşim ve açık hava kutsal alanı olduğu anlaşılmaktadır. Araziyi batı yönünden yüzeyi düzeltilmiş dik bir kayalık alan sınırlamaktadır. Söz konusu kayalık alanın

²⁵ Kırkayak Merdiven Tepesi halk arasında "Asarkayası" olarak bilinmektedir. Bazı yayınlarda "Assarlık" ve "Asar Tepe" olarak da adlandırılmıştır.

²⁶ Keil 1908, 159-161.

²⁷ Günel 2003a 117-118; Günel 2003b 92, 94.

²⁸ Gezgin - Kutbay 2001, 84-85.

batısında ana kaya oyularak mekanlar oluşturulduğu tespit edilmiştir. Bu bölümde üç farklı mekânın olduğu anlaşılmaktadır. M1 ve M3 olarak adlandırılan mekanların arkasında ana kaya üzerinde ahşap hatıl yuvalarının girmesi için alanlar oluşturulmuştur. Mekanların içerisinde nişler yer almaktadır. Söz konusu nişlerin konumu kayalık alanın batısının bir açık hava kutsal alanı olarak kullanıldığını kanıtlar niteliktedir. Batıdaki kayalık alanın ortasına yakın bir noktada kayalığın zirvesine ulaşmak için kullanılan ana kayaya oyularak yapılmış merdiven kalıntıları yer almaktadır (Fig. 20). Yöre halkı merdiven kalıntıları nedeniyle alanı “Kırkayak Merdiven Tepesi” olarak adlandırmıştır. Merdiven kalıntılarının kuzeyindeki kayalık alanda da nişli mekanların olduğu anlaşılmaktadır. Arazinin merdivenle çıkılan bölümünde üç farklı seviyedeki tepe üzerinde mekanların olduğu tespit edilmiştir. Arazinin batı eteğinde ve zirvedeki kayalık alanların çevresinde Hellenistik Dönem’e tarihlendirilen bosajlı duvarlar tespit edilmiştir. Söz konusu duvarlar alanın Hellenistik Dönem’de bir garnizon olarak kullanıldığını kanıtlar niteliktedir. Bölgede geçmiş yıllarda incelemeler gerçekleştiren araştırmacılar da bu duruma dikkat çekmişlerdir²⁹.

Fig. 19. Kırkayak Merdiven Tepesi'nden Genel ve Detay Görüntüler

²⁹ Gezin - Kutbay 2001, 85.

Fig. 20. Merdivenden Genel Görüntü

Araziyi batı yönünden sınırlayan kayalık alanın doğusunda MÖ 13. yüzyıla tarihlendirilen seramik parçaları bulunmuştur. Seramik buluntuları yerleşimin en azından Son Tunç Çağı'ndan itibaren iskân gördüğünü kanıtlar niteliktedir. Kırkayak Merdiven Tepesi ve çevresinde yapılan incelemelerde Son Tunç Çağı, Erken Demir Çağı ve MÖ 6.-5. yüzyıl arasına tarihlendirilen seramik parçaları bulunmuştur (Fig. 21). Söz konusu seramiklerin önemli bir bölümünü MÖ 6.-5. yüzyıl arasına tarihlendirilen parçalar oluşturmaktadır. Kırkayak Merdiven Tepesi'nde geçmişte gerçekleştirilen araştırmalarda en erken Hellenistik Dönem buluntuları ile karşılaşıldığı anlaşılmaktadır. 2021 yılı çalışmaları buluntuları yerleşimdeki iskanı bilinenden çok daha erkene çekmesi bakımından oldukça önemlidir³⁰.

Kırkayak Merdiven Tepesi'nin çevresinde gerçekleştirilen araştırmalar sırasında, arazinin kuzeyindeki tepenin eteklerinde sur kalıntısı tespit edilmiştir. Sur, taş işçiliği dikkate alınarak Arkaik Dönem'e tarihlendirilmiştir. Söz konusu sur kalıntısının kuzeyinde mekân olduğunu düşündüğümüz kalıntılara rastlanmıştır. Arazide MÖ 5.-4. yüzyıl arasına tarihlendirilen seramik parçaları bulunmuştur.

³⁰ Arkeolog Selin YENİGELEN Kırkayak Merdiven Tepesi'ndeki kalıntı ve buluntular hakkında bir yüksek lisans tez çalışması hazırlamaktadır.

Fig. 21. Kırkayak Merdiven Tepesi Mevkii'nde Bulunan Seramiklerden Örnekler

Çataltaş Mevkii³¹ (Fig. 1, No:10)

Çataltaş Mevkii olarak adlandırılan arazi Kırkayak Merdiven Tepesi'nin güneyinde yer almaktadır. Kuşadası sınırları içerisinde erken dönem iskan konusunda önemli buluntular veren yerleşim alanlarından bir tanesidir³². Arazide kuzeybatı-güneydoğu yönünde iki kayalık alan bulunmaktadır. (Fig. 22). Çataltaş Mevkii'nde geçmiş yıllarda gerçekleştirilen araştırmalarda MÖ 3. binyıldan başlayan buluntularla karşılaşmıştır³³. 2021 yılı çalışmaları sırasında yüzeyde Kalkolitik Çağ'a ve MÖ 6.-5. yüzyıl arasına tarihlendirilen seramik parçaları tespit edilmiştir (Fig. 23). Kalkolitik Çağ'a tarihlendirilen seramikler güneydoğudaki kayalık alanın içerisinde ve çevresinde bulunmuştur. Söz konusu seramikler bölgenin Kalkolitik Çağ iskanına katkı sağlaması açısından oldukça önemlidir.

Fig. 22. Çataltaş Mevkii'nin Genel Görünüşü

³¹ Çataltaş Mevkii bazı yayınlarda Çatalkaya Mevkii olarak geçmektedir.

³² Çataltaş Mevkii konusunda yapılmış olan yayınlar için bkz; Greaves – Helwing 2003, 144; Günel 2003a 117; Günel 2003b 92, 94.

³³ Günel 2003a, 144.

Fig. 23. Çataltaş Mevkii'nde Bulunan Seramiklerden Örnekler

Samsun (Mykale) Dağı'nın Güneyinde Gerçekleştirilen Çalışmalar

Atburgazı Lamba Tepe Mevkii (Fig. 1, No: 6)

Atburgazı Lamba Tepe Mevkii'ndeki yerleşim ilk olarak 2020 yılı çalışmaları sırasında incelenmiştir³⁴. 2021 yılı çalışma programı içerisinde arazi tekrar gezilmiştir (Fig. 24). Yerleşim oldukça sarp ve korunaklı bir alan üzerinde yer almaktadır. Bölgede geçmiş yıllarda araştırmalar gerçekleştirmiş olan H. Lohmann da söz konusu alanı incelemiştir³⁵. H. Lohmann son yayınlarında yerleşimi *Skolopous* olarak adlandırmaya başlamıştır³⁶.

2021 yılındaki çalışmalar ağırlıklı olarak arazinin güneyinde gerçekleştirilmiştir (Fig. 25). İncelemeler sırasında yüzeyde Orta Tunç Çağı, Son Tunç Çağı, Erken Demir Çağı ve MÖ 6.-4. yüzyıllar arasına tarihlendirilen seramik parçaları bulunmuştur. Orta ve Son Tunç çağlarına tarihlendirilen seramikler yerleşimdeki iskanın MÖ 2. binyıldan başladığını kanıtlaması açısından oldukça önemlidir. Yerleşimde iskân sürekliliğinden bahsetmek mümkündür. Seramik buluntularının önemli bir bölümü MÖ 6.-4. yüzyıllar arasına tarihlendirilmiştir. Çalışmalarda pişmiş toprak ağırlık ve çatı kiremidi parçaları da bulunmuştur.

³⁴ Erön v.d. 2022, 217.

³⁵ Lohmann 2007, 88-89, Abb. 5; Lohmann v.d. 2017, 152-156, Abb. 50-55. H. Lohmann kalıntı ve buluntulardan yola çıkarak yerleşimin Arkaik Dönem'den itibaren iskan gödüğünü ifade etmiştir.

³⁶ Lohmann v.d. 2017, 152.

Fig. 24. Atburgazı Lamba Tepe Mevkii'nin Genel GörünüŖü

Fig. 25. Atburgazı Lamba Tepe Mevkii 2021 Yılı AraŖtırma Alanının Genel GörünüŖü

Thebai Antik Kenti (Fig. 1, No: 5)

Thebai Antik Kenti Samsun (Mykale) Dağı'nın güneybatısında yer almaktadır. Denizden yaklaşık olarak 2 km uzaklıkta yer alan yerleşimin oldukça korunaklı bir arazi üzerinde inşa edildiği anlaşılmaktadır (Fig. 26). Thebai yüzey araştırması çalışmalarımızın ilk sezonunda incelenmeye başlanmıştır³⁷. Samsun (Mykale) Dağı üzerindeki "Kar Tipi" yerleşimlere güzel bir örnektir. Kurulduğu alan ve kalıntılar dikkate alındığında erken bir yerleşim alanı olması muhtemeldir. Bölgede geçmiş yıllarda çalışmalar gerçekleştiren araştırmacılar Thebai'yi küçük bir kent olarak tanımlamışlardır. H. Lohmann Mykale araştırmaları sırasında kentte incelemelerde bulunmuştur³⁸.

Fig. 26. Thebai'nin Genel Görünüşü

2021 yılında yerleşimin ayrıntılı olarak incelenmesine devam edilmiştir. Thebai'nin akropol tepesi olarak adlandırabileceğimiz alanın batı ve güneybatısında gerçekleştirilen çalışmalar sırasında mimari yapı kalıntıları (Fig. 27) ile karşılaşmıştır. Mimari yapı kalıntılarının genel karakteri "Kar Tipi" yerleşimlerde gördüğümüz gelenek ile oldukça benzerdir. Söz konusu alanda yapılan incelemeler sırasında çok sayıda buluntu saptanmıştır. Olynthos değirmeni, öğütme taşı, taş alet, louterion (?), mortar ve ağırlık buluntuları kentin kimliğini anlamamız açısından oldukça önemlidir. Yine söz konusu alanda yapılan incelemeler sırasında MÖ 6.-2. yüzyıl arasına tarihlendirebileceğimiz çok sayıda seramik parçası ile karşılaşmıştır. Sonrasında çalışmalar yerleşimin güneyine kaydırılmıştır. Kentin güneyinde gerçekleştirilen çalışmalarda da genel olarak MÖ 6.-4. yüzyıl arasına

³⁷ Erön v.d. 2022, 217-218.

³⁸ İlgili yayınlar için bkz; Lohmann 2007, 89-95; Hartung 2014, 85-175; Lohmann -Hartung 2014, 177-188.

tarihlendirebileceğimiz seramik parçaları bulunmuştur. Yine aynı alanda sikke³⁹ ve pişmiş toprak ağırlık buluntuları tespit edilmiştir (Fig. 28).

Fig. 27. Thebai Akropol Tepesi Mimari Yapı Kalıntılarında Görüntüler

Fig. 28. Thebai Buluntusu Eserler

³⁹ Kentte bugüne kadar gerçekleştirdiğimiz araştırmalar sırasında sikke buluntusu ele geçmemiştir. MÖ 4. yüzyıla tarihlendirebileceğimiz bronz eser bu açıdan oldukça önemlidir.

Araştırmalar sırasında saptanan kalıntılar kentin bilinenden daha geniş bir alana yayıldığını kanıtlamaktadır. Yerleşimin doğu ve gúney eteklerinde gerçekleştirilen incelemeler sırasında mimari yapı kalıntıları ile karşılaşılmıştır. Arazinin genel yapısı alanın teraslanarak kullanıldığını kanıtlar niteliktedir. Kentin kuzeybatısında iki adet tarım terası tespit edilmiştir. I. yapı terasındaki kalıntıların genel karakteri yerleşimdeki işçilik ile oldukça benzerdir. Arazide Hellenistik Dónem'e tarihlendirilen seramik parçalarının yanı sıra çatı kiremidi parçaları da bulunmuştur. II. tarım terası da alan dúnzenleniři açısından I. tarım terasına oldukça benzemektedir.

Yerleşimin buluntuları genel olarak değerlendirildiğinde ekonomilerinin tarım ve hayvancılığa (ózellikle balıkçılık ve arıılık) dayandığı anlaşılmaktadır. Thebai buluntu ve kalıntıları bu tarz yerleşim modellerini anlamamız açısından oldukça ónemlidir⁴⁰. Tarihsel súnreler incelendiğinde insanoğlunun doğayla uyumunu korumaya başardığı alanlarda alışkanlıklarını çok değerlemeden aynı şekilde yaşamaya devam edebildiği anlaşılmaktadır. Thebai Antik Kenti ve çevresi bize göre bu súnrekliliđi kanıtlaması açısından oldukça ónemlidir. Gúnünüzde Thebai'nin alt eteklerinde arıılık hala çok ónemli bir geçim kaynağı olarak karşımıza çıkmaktadır. Yine sahil kesiminde de balıkçılık yapılmaktadır.

⁴⁰ Thebai Antik Kenti kalıntı ve buluntuları Arkeolog (M.A.) Merve S. ÇAKAN tarafından doktora tezi olarak çalışılmaktadır.

KAYNAKÇA

Büyükkolancı 2001

M. Büyükkolancı, “Kuşadası Yılancı Burnu Antik Neapolis mi? Yoksa Marathesion mu?”, Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu (23-26 Şubat 2000), Ed. A. G. Şerifoğlu, İzmir, 2001, 97-102.

Erdemgil 2001

S. Erdemgil, “Pygela Kenti ve Sorunları”, Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu (23-26 Şubat 2000), Ed. A. G. Şerifoğlu, İzmir, 2001, 93-95.

Erön v.d. 2022

A. Erön – S. Ateşlier – M. Çekilmez – E. Erdan – Ç. Çakır – B. Semiz – E. İsbir – M. S. Çakan – S. Palamutçu – A. Kılınç – S. Kızıl, R. Taşkın – M. Üzümcü – S. Yenigelen – S. Arıcı – A. Örgen – F. Karaman, “2020 Yılı Kuşadası İlçesi Ve Samsun (Mykale) Dağı Arkeolojik Yüzey Araştırması Çalışması”, *2019-2020 Yılı Yüzey Araştırmaları*, Cilt 1, Ankara, 2022, 211-228.

Gezgin – Kutbay 2001

İ. Gezgin – L. Kutbay, “Kuşadası ve Çevresinde Yapılan Arkeolojik Yüzey Araştırmaları”, Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu (23-26 Şubat 2000), Ed. A. G. Şerifoğlu, İzmir, 2001, 81-92.

Greaves – Helwing 2003

A. M. Greaves– B. Helwing, “Archaeology in Turkey: The Stone, Bronze & Iron Ages, 2001”, *TÜBA-AR VI*, 2003, 125-157.

Günel 2003a

S. Günel, “Aydın ve Muğla İlleri 2001 Yılı Yüzey Araştırmaları”, *20. Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Cilt 2, Ankara, 2003, 113-126.

Günel 2003b

S. Günel, “Vorbericht über die Oberflächenbegehungen in den Provinzen Aydın und Muğla”, *Anatolia Antiqua XI*, 2003, 75-100.

Hartung 2014

J.-H. Hartung, “Das antike Thebai an der Mykale”, *Forschungen in der Mykale I, 2. Survey in der Mykale: Ergänzende Studien*, Ed. H. Lohmann – G. Kalaitzoglou – G. Lüdorf, Asia Minor Studien 75, Bonn, 2014, 85-175.

Keil 1908

J. Keil, “Zur Topographie der ionischen Küste südlich von Ephesos”, *ÖJH* 11, 1908, 135-168.

Lohmann 2007

H. Lohmann, “Forschungen und Ausgrabungen in der Mykale 2001-2006”, *IstMitt* 57, 2007, 59-178.

Lohmann v.d. 2017

H. Lohmann – G. Kalaitzoglou – G. Lüdorf, *Forschungen in der Mykale I, 1. Survey in der Mykale: Landeskunde eines westkleinasiatischen Gebirgszuges vom Chalkolithikum bis in spätosmanische Zeit*, Asia Minor Studien 77, Bonn, 2017.

Lohmann – Hartung 2014

H. Lohmann – J.-H. Hartung, “Das Landgebiet von Thebai”, *Forschungen in der Mykale I, 2. Survey in der Mykale: Ergänzende Studien*, Ed. H. Lohmann – G. Kalaitzoglou – G. Lüdorf, Asia Minor Studien 75, Bonn, 2014, 177-188.

Mellaart 1968

- J. Mellaart, "Anatolian Trade with Europe and Anatolian Geography and Culture Provinces in the Late Bronze Age", *AnatSt* 18, 1968, 187-202.
- Mercangöz 2001
- Z. Mercangöz, "Kuşadası ve Çeresindeki Ortaçağ Kaleleri", Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu (23-26 Şubat 2000), Ed. A. G. Şerifoğlu, İzmir, 2001, 147-155.
- Meriç 1988
- R. Meriç, "1987 İzmir-Manisa-Aydın İlleri Yüzey Araştırması" VI. *Araştırma Sonuçları Toplantısı*, Ankara, 1988, 385-392.
- Meriç 2020
- R. Meriç, "The Arzawa Lands. The Historical Geography of İzmir and its Environs During Late Bronze Age in the Light of New Archaeological Research", *Tüba-Ar* 27, 2020, 151-177.
- Özgünel 1983
- C. Özgünel, "Batı Anadolu ve İçlerinde Miken Etkileri", *Belleten* Cilt: 47, Sayı: 187, 1983, 697-744.
- Özkan 2001
- M. K. Özkan, "Kuşadası Kitabeleri", Geçmişten Geleceğe Kuşadası Sempozyumu (23-26 Şubat 2000), Ed. A. G. Şerifoğlu, İzmir, 2001, 167-178.
- Sağlam 2022
- H. S. Sağlam, UNESCO Dünya Mirası Geçici Listesi Bağlamında Kuşadası Eleştirisi ve Var Olmamış Bir Ceneviz Kolonisi: Scalanova", *Kent Akademisi* Cilt:15, Sayı:2, 2022, 452-480.
- Starke 1997
- F. Starke, "Troia im Kontext des historisch-politischen und sprachlichen Umfeldes Kleinasien im 2. Jahrtausend". *Studia Troica* 7, 1997, 447-487.
- Starke 2020
- F. Starke, Zum vermeintlichen Ländernamen „Groß-Ionien“ in einer Toponymenliste aus dem Totentempel Amenophis' III., *Orientalia* 89, 2020, 264-286.
- Tok 2014
- E. Tok, "Kuşadası Güvercinada Kalesi", *Sanat Tarihi Dergisi* Cilt: XXIII, Sayı: 2, 2014, 85-107.
- Umar 2001
- B. Umar, *Ionia*, İstanbul, 2001.
- Ünal 1983
- A. Ünal, "Untersuchungen zur Terminologie der hethitischen Kriegsführung I: "Verbrennen, in Brand stecken" als Kriegstechnik", *Orientalia* 52, 164-180.
- Ünal 2017
- A. Ünal, "Arinnanda-Mykale Dağı ve Puranda-Priene Eşitlemesi Üzerine", Ed. P. Pınarcık - B. Gökce, M. S. Erkek, S. C. Kandal, *Prof. Dr. Recep Yıldırım'a Armağan*, Ankara, 2017, 19-35.
- Varkıvanç 1999
- B. Varkıvanç, "Das Tumulusgrab von Kuştur bei Ephesos", *Lykia* III.1996/1997, 1999, 102-114.
- Wiegand – Schrader 1904

T. Wiegand – H. Schrader, *Priene Ergebnisse Der Ausgrabungen und Untersuchungen in den Jahren 1898-1898*, Berlin, 1904.